

LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMOS REFORMAVIMO NEIŠVENGIAMUMAS

Edita Dyglytė, Jurgita Karalevičienė

Šiaulių universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojama Lietuvos Respublikos pensijų sistema 1995-2012 m. laikotarpiu. Straipsnyje atskleista pensijų sistemos samprata, jos struktūra, formos ir modeliai, identifikuojami pensijų sistemą bei senatvės pensijos dydį lemiantys veiksniai. Pateiktos pensijų sistemos reformos rūšys bei galimos jos teorinės alternatyvos. Atlikta Lietuvos Respublikos pensijų sistemos situacijos ir jos pokyčių analizė 1995-2012 m. laikotarpiu, nustatytos probleminės sritys bei pagrįstas pensijų sistemos reformos poreikis. Paskaičiuoti pagrindiniai pensijų sistemos veiklos rodikliai, atlikta Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 1995-2012 m. pajamų ir išlaidų analizė. Taip pat Lietuvos Respublikos senatvės pensijos ir ją lemiančių veiksnių priklausomybės analizė.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: pensija, pensijų sistema, pensijų sistemos reformos rūšys, pensijų sistemos reformos alternatyvos.

Ivadas

Valstybinio socialinio pensijų draudimo bei kitų socialinio draudimo rūšių reformos Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos šalyse, yra nuolatinis procesas, kadangi keičiasi ekonominiai, politiniai ir socialiniai reiškiniai, kurie sudaro prielaidas kurti reformų strategijų koncepciją. Kadangi didžiausia visuomenės senėjimo našta tenka valstybei, tai kelia grėsmę valstybės finansų stabilumui, vienam iš pagrindinių sėkmingo ekonominės ir pinigų sąjungos funkcionavimo principų. Ši sąlyga parodo svarbą analizuoti Lietuvos senatvės pensijos pokyčius, įvertinant šalies gebėjimą išlaikyti pensinio amžiaus gyventojus įvairiomis ekonominėmis sąlygomis bei numatyti reformavimo alternatyvas, reikalingiausias pensijos sistemos pokyčius.

Pastarąjį dešimtmetį pensijų sistema tampa vis svarbesnė, siekiant išlaikyti šalių ekonominį stabilumą ir užtikrinant visuomenės senėjimo saugumą rinkos santykiais pagrįstoje visuomenėje. Pensijų sistema turi didelį poveikį ekonomikai ir šalies skurdo lygiui, ji gali paveikti santykius tarp jaunesnių ir vyresnių kartų, šeimos gyvenimo sąlygas. Taip pat ji turi didelę įtaką darbo rinkai ir užimtumui, finansų rinkų plėtrai bei valstybės ir pačios pensijų sistemos socialinės politikos tikslų įgyvendinimui. Pensijų sistema svarbi ir būtina, todėl, kad ja siekiama apsaugoti asmenis nuo pajamų praradimo senatvėje ar tuo atveju, kai jie negali dirbti, tačiau siekiant išlaikyti priešpensinio gyvenimo standartus dažnai atsiranda prieštaravimai, dėl kurių pensijų sistema turi būti analizuojama ir reformuojama. Todėl šiuo straipsniu siekiama aptarti pensijų sistemos sampratą, svarbą ir jos reformavimo galimybes.

Darbo tikslas – atlikti Lietuvos Respublikos pensijų sistemos analizę 1995 – 2012 metais bei numatyti galimas jos reformavimo alternatyvas.

Darbo uždaviniai:

- Teoriniu aspektu aptarti pensijų sistemos sampratą bei galimas teorines pensijos reformavimo alternatyvas;

- Atlikti Lietuvos Respublikos pensijų sistemos dinamikos bei struktūros analizę 1995 – 2012 metais bei numatyti pokyčius lėmusias priežastis;

- Remiantis išanalizuotais teoriniais bei praktiniais atliktos analizės aspektais, pagrįsti Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos poreikį ir numatyti galimas reformavimo alternatyvas.

Darbo objektas – pensijų sistema.

Darbo metodai: Mokslinės literatūros, internetinių šaltinių apibendrinimas, lyginimas, sisteminimas, analizė, abstrakcija, grafinis metodas. Duomenų apdorojimui ir apibendrinimui naudoti sisteminimo, lyginimo, statistiniai, matematiniai, analizavimo ir grafiniai bei monografiniai metodai, indukcija ir dedukcija. Statistiniai duomenys apdoroti SPSS 18.0 programa, taikytas daugialypės regresijos metodas atliktas SPSS programa.

Tyrimo rezultatai: Atlikus Lietuvos Respublikos pensijų sistemos analizę 1995 – 2012 metais nustatyta, kad Lietuvos pensijų sistema atitinka visas teorines pensijų sistemos reformos prielaidas. Pirmiausia pensijų sistema turėtų būti reformuojama dėl jos fksuotų išmokų mokėjimo pobūdžio rūšies, kuri yra sudėtinga darbuotojų požiūriu. VSDF biudžeto deficitas taip pat sudaro prielaidas pensijų sistemos reformos prielaidai, o VSDF biudžeto išlaidų struktūra, kurios snatykinai didžiausią išlaidų dalį sudaro pensijų draudimui, o jame sentavės pensijai finansuoti, tik patvirtina minėtąją išvadą. Gimstamumo lygio ir tikėtinos gyvenimo trukmės rodikliai parodė mažėjančius potencialius įmokų mokėtojus ir ilgėjančią pensijų finansavimo laikotarpį. Priklausomybės santykiu nustatytas netolygus dirbančiųjų ir gaunančių pensijas asmenų pasiskirstymas, o nedidelė socialinio draudimo aprėptis parodė, kad Lietuvoje pensijų išipareigojimai padengiami sunkiai. Vidutinė pakeitimo norma nustatyta, kad asmeniui išėjusiam į pensiją Lietuvoje vidutiniškai kasmet pensijų sistema kompensuoja tik trečdalį prieš tai buvusio asmens darbo

užmokesčio. Taip pat straipsnyje atskleista, kad darbo užmokesčio keitimas būtų palankiausia parametrinės pensijų sistemos reformos rūšis, o labiausiai tobulintina sritis – darbo rinka.

Pensijų sistemos samprata ir esmė

Pensijų sistemos problematika plati: pradedant tradicine gerovės valstybės samprata baigiant „Europos

socialinio modelio“ sąvoka. Globalizacija, ES plėtra, naujų modelių kūrimas keičia kai kurių pensijų sistemą charakterizuojančių sąvokų turinį. Nustatyta, kad įvairūs Lietuvos bei užsienio autoriai, įvardindami „pensijos“, pensijų sistemos sąvokas, naudoja panašius terminus. Siekiant aiškumo, tvarkingumo, straipsnyje buvo sudaryta 1 lentelė, kurioje chronologine tvarka pateikti „pensijų sistemos“ bei jos sampratos įvardijimai.

1 lentelė. „Pensijų sistemos“ samprata

Autorius	Metai	„Pensijų sistemos“ definicijos
J. Palme	1990	Išskiriami pagrindinio saugumo ir <i>pajamų saugumo</i> matmenys.
W. Schmahl	2000	Ji siejama su <i>pajamų pakeitimu</i> asmenims, dirbantiems iki pensijos, siekiant išvengti skurdo senatvėje, <i>perskirstant</i> pajamas iš turtingųjų neturtingiesiems.
J. Banks, C. Emmerson	2000	Pensijų sistema garantuoja pagyvenusių asmenų <i>pajamas</i> namų ūkiui po jų išėjimo į pensiją.
O. Settergren	2001	Pensijų sistemos pagrindinis tikslas – įsipareigojimų vykdymas ir vidutinių <i>pajamų didėjimo</i> užtikrinimas senyvo amžiaus žmonėms.
A. M. Schwarz	2003	Tai – pagrindinis senatvės paramos šaltinis, prieinamas visiems valstybės piliečiams.
K. Howse	2004	Vyriausybė susiduria su realia problema, kaip užtikrinti žmonėms <i>pakankamas pajamas</i> išėjus į pensiją, <i>neperžengiant</i> politinio priimtumo ir ekonominio efektyvumo ribų.
R. Holzmann, R. Hinz	2005	Ji skirta šalies stabilumui, senėjimo saugumui, jos tikslais turėtų tapti siekimas užtikrinti <i>patikimas pajamas</i> . Išmokos turi būti mokamos visiems gyventojams, sumažinant skurdo lygį senyviams žmonėms, <i>užtikrinant vartojimą</i> visą gyvenimą.
N. Barr, P. Diamond	2006	Tai – <i>vartojimo išlyginimo</i> procesas, leidžiantis perkelti <i>vartojimą</i> iš produktyviausių į pensijinius metus, asmuo gali pasirinkti pageidaujamą laiką <i>vartojimui</i> . Siekiant išsaugoti pajamas senatvėje būtina kurti mechanizmą vartojimui palaikyti bei naudoti efektyvias draudimo priemones.
A. Zaidi	2006	Vienas pagrindinių pensijų sistemos tikslų <i>skurdo mažinimas</i> ir <i>pajamų pakeičiamumas</i> išėjus į pensiją. Nesėkminga pensijų sistema, susijusi su mažomis išlaidomis, sėkminga sistema ta, kuri pasiekia savo tikslus patiriant mažiau suvaržymų ir spaudimo.
N. Barr, P. Diamond	2009	Pensijų sistemos turi daug tikslų. Asmens – <i>vartojimo išlyginimas</i> ir <i>draudimas</i> . Vyriausybės – <i>skurdo mažinimas</i> bei dalijimasis gerove. Analizuojant tikslus būtina atsižvelgti ir į kitus tikslus, tokius kaip ekonominis efektyvumas ir gamybos apimtys augimas.
D. Blake	2010	Tai – <i>taupymo priemonė</i> senatvei. Skiriamos 8 jos charakteristikos: pakeičiamumas, pakankamumas, vienodumas, lankstumas, paprastumas, saugumas, pigumas ir skaidrumas.
R. Rocha, D. Vittas	2010	Pagrindinis pensijų sistemos tikslas – <i>pensinio kapitalo kaupimas</i> , suteikiant pensininkams <i>nuolatines pajamas</i> , kurios atitiktų jų po išėjimo į pensiją poreikius.
S. Rajkumar, M. Dorfman	2010	Pensijų sistemos turi atitikti aukštus pasitikėjimo standartus. Siekiant išlaikyti visuomenės pasitikėjimą jomis pensijų sistemos turi siekti padidinti skaidrumą ir atskaitomybę.
E. Whitehouse	2012	<i>Pajamų pakankamumas</i> senatvėje yra visų pensijų sistemų rūšių pagrindinis tikslas.
R. Holzmann, E. Palmer, D. Robalino	2012	Besikeičiant demografiniam ir ekonominiam klimatui pensijų sistema turi būti finansiškai stabili. Sistema turi kurti teisingumą tarp kartų ir pajamų grupių diversifikuojant ekonominę, finansinę ir demografinę rizikas.
M. Dorfman, R. Palacios	2012	Ja siekiama užkirsti kelią <i>vartojimo praradimui</i> senatvėje, dėl ko socialinė apsauga patiria nuostolių. Vykdam šią programą siekiama dviejų tikslų – užkirsti kelią pajamų mažėjimui viso gyvenimo ciklo metu ir užtikrinti apsaugą nuo skurdo senatvėje.

1 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad užsienio autorių nuomonės pensijų „sistemos sampratos“ klausimu panašios, tačiau išryškėja dvi autorių grupės, išskiriančios skirtingus pensijų sampratos aspektus:

- J. Palme (1990), W. Schmahl (2000), J. Banks, C. Emmerson (2000), O. Settergren (2001), A., M. Schwarz (2003), K. Howse (2004), R. Holzmann, R. Hinz (2005), A. Zaidi (2006), D. Blake (2010), R. Rocha, D. Vittas (2010), E. Whitehouse (2012), R. Holzman, E. Palmer (2012) išskiria pajamų užtikrinimo

ir pakeičiamumo svarbą visiems pensinio amžiaus gyventojams teigdami, kad tai yra pagrindinis pensijų sistemos tikslas, kuriuo siekiama apsaugoti asmenis nuo senatvės socialinės rizikos. Manoma, kad pakankamos, patikimos, stabilios pajamos senatvėje ir efektyvus jų paskirstymas sumažina skurdo lygį senyvo amžiaus žmonių tarpe. Pensijų sistema šiuo atžvilgiu traktuojama kaip

pagrindinis senatvės paramos šaltinis, prieinamas visiems valstybės piliečiams.

R. Holzmann, R. Hinz (2005), N. Barr, P. Diamond (2006), N. Barr, P. Diamond (2009), T. Gudaitis (2009), S. Rajkumar, M. Dorfman (2010), R. Rocha, D. Vitas (2010), M. Dorfman, R. Palacios (2012) išskirtinį dėmesį teikia vartojimo palaikymui ir išlyginimui viso gyvenimo laikotarpiu. Žmonės tikisi padidinti savo gerovę ne tam tikram momentui, o viso gyvenimo ciklo metu. Tas, kuris taupo dabar, jo papildomas vartojimas šiandien neturi jokios vertės, todėl, kad žmogus vertina papildomą vartojimą ateityje. Tad ir, asmuo atidėdamas dalį lėšų senatvei tikisi gauti didesnę naudą ateityje, išėjus į pensiją. Siekiant susidaryti aiškų vaizdą apie dabartinių „pensijų sistemų“ struktūrą ne lengva užduotis. Išsiaiškinta, jog M., P. Miralles, C. Romero, E. Whitehouse (2012) pensijų sistemas klasifikuoja į penkias kategorijas priklausomai nuo: išmokų finansavimo pobūdžio: einamųjų mokėjimų, kaupiamoji, mišri, išmokų mokėjimo pobūdžio: fiksuotų išmokų (DB), fiksuotų įmokų (DC), laipsnio, kuriuo sistema integruota su kitomis pensijų sistemos rūšimis šalyje, pensijų sistemos sudėties bei pensijų sistemos valdymo pobūdžio: viešosios ar privačios institucijos. N. Barr, P. Diamond (2006) klasifikaciją papildė teigdami, kad pensijų sistemos gali būti klasifikuojamos priklausomai nuo to, kaip jos yra organizuojamos ir, koks yra ryšys tarp įmokų ir išmokų. A., M. Schwarz (2006) kalbėdamas apie pensijų sistemos rūšis suskirsto jas į įmokinę ir neįmokinę. A. Lindbeck, M. Persson (2003)

pritardami N. Barr, P. Diamond (2006) teigia, kad kiekviena pensijų sistemos struktūra *atitinka skirtingą kainą* kalbant apie: rizikos pasidalijimą: fiksuotų įmokų ar fiksuotų išmokų, bendrą taupymą: einamųjų mokėjimų ar kaupiamoji, darbo rinkos efektyvumą: yra ar nėra ryšio tarp įmokų ir išmokų dydžio. L., R. Milos, C. Corduneanu (2011) analizuodami pensijų sistemų rūšių įvairovę išskyrė *nacionalines pensijų sistemos klasifikacijos* tipus:

- *Tradicinė klasifikacija* (pensijų sistemos klasifikuojamos į tris pakopas: pirmoji – privalomos pensijos, antroji – privačios pensijos, trečioji – savanoriškos pensijos);

- *Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos klasifikacija* (gretinamos viešosios/privačiosios, profesinės/asmeninės pensijos. Pensijos skirstomos į privalomas ir savanoriškas, fiksuotų įmokų ir fiksuotų išmokų);

- *Pasaulio banko klasifikacija* (kuri pensijų sistemos skirstomos į penkias pakopas. Nulinė pakopa – neįmokinė pensijų sistema, pirmoji pakopa – valstybinės pensijų sistemos, antroji pakopa – privačiai valdomos pensijų sistemos, grįstos fiksuotomis įmokomis, trečia pakopa – papildoma savanoriška pensijų sistema, ketvirtoji pakopa – nefinansinė pensijų sistema, kuri apima prieigą prie neoficialios paramos).

Apžvelgus mokslinę literatūrą pensijų sistemos klasifikavimo aspektu bei nustačius jos svarbą, sudaryta 2 lentelė, su pateiktais komponentais, kuriais remiantis gali būti kuriamos ir modeliuojamos pensijų sistemos.

2 lentelė. Pensijų sistemos rūšys

Pagal finansavimo pobūdį	
Einamųjų mokėjimų	Kaupiamoji
Darbuotojai moka soc. draudimo įmokas, jos naudojamos išmokoms pensijų gavėjams. Darbuotojas, mokantis įmokas, gauna iš valstybės pažadą, kad jam išėjus į pensiją, bus mokama išmoka, susijusi su įnašais.	Sistema pagrįsta taupymu. Darbuotojų įmokos yra investuojamos į finansinį turtą, o investicinė grąža yra sudedamoji pensijos dalis, kuri mokama asmeniui, kai jis sulaukia pensinio amžiaus.
Pagal mokėjimo pobūdį	
Fiksuotų išmokų	Fiksuotų įmokų
Pensija priklauso nuo DU karjeros laikotarpiu ir darbo stažo. Ji gali būti grindžiama realiu arba santykinu DU. Pensija išreikšta procentine dalimi metinių pajamų, nuo kurių buvo mokėtos įmokos.	Įnašas nurodomas kaip proc. DU dalis, galutinis pensijos dydis priklauso nuo to, kokia sukaupta suma, išeinant į pensiją. Pensijos dydį sudaro įmokų suma ir investicijų grąža. Pensija visiškai priklauso nuo esančių pinigų sąskaitoje.

Saltinis: sudaryta autorių, remiantis Barr, N., Diamond, P. (2006). *The economics of pensions. Oxford review of economic policy*, 22 (1). p. 15-39.

Iš 2 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad kaupiamajoje pensijų sistemoje pensijos mokamos iš per tam tikrą laikotarpį sukaupytų įnašų privačiuose pensijų fonduose, einamųjų mokėjimų sistemoje pensijos mokamos iš einamųjų pajamų. Mišri pensijų sistema sudaro tęstinumą tarp sistemų. Dažniausiai fiksuotų išmokų pensijų sistema priskiriama prie einamųjų mokėjimų pensijų sistemos, o fiksuotų įmokų – prie kaupiamosios. Nustatyta, kad galimos ir kitokios pensijų sistemos kombinacijos, kai įmanoma fiksuotų išmokų pensijų sistemai būti visiškai finansuojamai, o

fiksuotų įmokų sistemai pagrįstai einamųjų mokėjimų principu. Nustatyta, kad pagrindinės pensijų sistemos naujovės, plintančios tarptautiniu mastu yra (Miralles M. P., Romero C., Whitehouse E., 2012):

- *Taškų sistema* – asmenys per darbo stažą uždirba tam tikrą taškų skaičių. Taškams priskiriama vertė. Taškų skaičius ir jų vertė išėjimo į pensiją metu tampa didžiąja pensijos dalimi. Taškai kaupiami, o pensijos dydis fiksuotas, apskaičiuojamas pagal formulę.

- *Tariamoji fiksuotų įmokų (NDC) sistema* imituoja fiksuotų įmokų sistemą. Įmokos mokamos į atskiras

sąskaitas, įnašai indeksuojami pagal palūkanų normą, atsižvelgiant į vidutinio darbo užmokesčio didėjimą. Išeinant į pensiją sukauptos sąskaitos likutis konvertuojamas į anuitetą naudojant formulę.

Įvertinus galimas pensijų sistemos rūšių kombinacijas, siekiama nustatyti, kuris modelis vertinamas

palankiausiai. Einamųjų mokėjimų ir kaupiamųjų modelių kaip senatvės pensijos finansavimo šaltinių privalumai ir trūkumai plačiai analizuojami literatūroje, pagrindiniai jų išskirti, susisteminti ir pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė. Einamųjų mokėjimų ir kaupiamosios pensijų sistemos privalumai ir trūkumai

	<i>Einamųjų mokėjimų (PAYG) pensijų sistema</i>	<i>Autorius, metai</i>
<i>Privalumai</i>	• Greitai įkuriama, egzistuoja galimybė gerėjant ekonomikai padidinti pensijas ir užtikrinti <i>minimalias pajamas</i> visiems asmenims; • Efektyviau perskirstomos lėšos ir <i>kovoje su skurdu</i> senyvo amžiaus žmonių tarpe;	N. Barr (2001) C. Gillion (2000) E. Baroni (2007)
<i>Trūkumai</i>	• Sistema <i>jautri demografiniams</i> pokyčiams; • Gali veikti ekonominės veiklos <i>produktyvumo sumažėjimą</i> darbo rinkoje; • <i>Vyriausybei</i> tenka <i>dideli išpareigojimai</i>, sunku išlaikyti pažadus.	V.J.Weizsacker(1999) T. Gudaitis (2009) R. Minns (2001)
	<i>Kaupiamoji (FF) pensijų sistema</i>	<i>Autorius, metai</i>
<i>Privalumai</i>	• Sėkmingai investuojant galima gauti <i>didesnes išmokas</i>, nei įmokėta; • Fondo sukauptos lėšos <i>paveldimos</i>, pinigai neprarandami; • Demografiniai svyravimai neturi didelės įtakos, nes <i>pensija priklauso nuo fondo pelningumo</i>, o ne nuo dirbančių mokamų įmokų.	M. Feldstein (1997) H. W. Sinn (2000)
<i>Trūkumai</i>	• Ilgas pensijų sistemos <i>brandos laikas</i>, sistema <i>regresyvi</i>; • Galimas <i>nekompetentingas</i> privačių pensijų fondų <i>valdymas</i>; • Ne visi gyventojai susipažinę su finansų rinkomis ir geba investuoti; • Visos rizikos persikelia pensijos kaupėjui;	A.M.Schwarz (2006) E. Baroni (2007) T. Gudaitis (2009)

Apibendrinant 3 lentelėje pateiktus duomenis galima teigti, kad einamųjų mokėjimų pensijų sistema labiau siekiama *viešosios naudos*, įgyvendinant pensijų sistemos tikslus, kai kaupiamoji pensijų sistema labiau orientuota į *privačią, asmeninę naudą*, investuojant sukauptas lėšas į vertybinius popierius. Nepriklausomai nuo to, kad didesnės diskusijos kyla analizuojant kaupiamąsias pensijų sistemas, pastarųjų žala individualiam asmeniui gali būti nepataisoma, o visi 3 lentelėje pateikti privalumai gali tapti trūkumais.

Einamųjų mokėjimų pensijų sistemos *pranašumas* išryškėja ir dėl tos priežasties, kad visi sistemos trūkumai pašalinami nesudėtingai ir greitai, pakeičiant sistemos parametrus bei riziką padalinant tarp pensijų sistemos dalyvių.

K. Muller (2001) pastebi, kad svarbu analizuoti skirtingas pensijų sistemos mokėjimo rūšis, atskleidžiančias svarbius socialinės politikos aspektus. Įvertinus pastebėjimus sudaryta 4 lentelė, kurioje pateikiamos fiksuotų išmokų ir fiksuotų įmokų mokėjimo rūšių privalumai bei trūkumai.

4 lentelė. Fiksuotų išmokų ir fiksuotų įmokų pensijų sistemos privalumai ir trūkumai

	<i>Fiksuotų išmokų (DB) pensijų sistema</i>	<i>Autorius, metai</i>
<i>Privalumai</i>	• <i>Rizika</i>, kylanti dėl finansinių lėšų trūkumo pensijoms mokėti <i>paskirstoma</i> tarp visų pensijų gavėjų; • Kadangi pensijos dydis priklauso nuo buvusio darbo užmokesčio ir darbo stažo, tai <i>gali sąlygoti darbo užmokesčio didėjimą</i>.	A. Lindbeck, M. Persson (2003) E. P. Lasear (1983)
<i>Trūkumai</i>	• Pensijų planai dažnai <i>sudėtingi</i> ir <i>ne visiškai suprantami</i>; • Sistemos parametrai gali keistis nepakeičiant žadėtosios išmokos.	P. Diamond N. Barr, (2006)
	<i>Fiksuotų įmokų (DC) pensijų sistema</i>	<i>Autorius, metai</i>
<i>Privalumai</i>	• Aiškios išmokos, jų dydis, <i>ryšys</i> tarp sumokėtų <i>įmokų</i> ir <i>naudos</i>; • Pailgėjus gyvenimo trukmei DB pensijų sistemoje siekiant išlaikyti pusiausvyrą reikia koreguoti tarifus kai fiksuotų įmokų sistemos planai <i>susireguliuoja savaime</i>; • Skatina <i>taupymą</i>, mažina vengimą mokėti įmokas, <i>ilgiau pasilikti darbo rinkoje</i>;	C.Emmerson J. Banks (2000) L. Friedberg A. Webb (2003)
<i>Trūkumai</i>	• Ilgėjanti gyvenimo trukmė, pasirinktas anuiteto mokėjimo būdas lemia mažesnę senatvės pensiją, sistema neapsaugo asmens nuo <i>ilgaamžiškumo</i>, pensija iki gyvos galvos nemokama; Taupant <i>apribojamas vartojimas</i>; • Investicijų grąža gali būti neigiama arba mažesnė už infliaciją.	T. Gudaitis (2009) L. Friedberg, A. Webb (2003)

Apibendrinant pastebimas akivaizdus fiksuotų įmokų (DC) pensijų sistemos *pranašumas* fiksuotų išmokų (DB) sistemos atžvilgiu. Pastaroji vertinama kaip sudėtingai suprantama pensijų sistemos dalyvių, o

fiksuotų įmokų sistemoje aiškus ryšys tarp sumokėtų įmokų ir naudos. *Fiksuotų įmokų* mokėjimo tipo *paprastumas* ir *aiškumas* skatina pensijų sistemos dalyvius ilgiau pasilikti darbo rinkoje bei gauti didesnę pensijos dydį. Vienu

svarbiausiu sistemos trūkumu laikoma ilgaamžiškumo rizika, tačiau trūkumas gali būti eliminuojamas, darant prielaidą, kad fiksuotų įmokų pensijų sistema skatina ilgiau pasilikti darbo rinkoje. Tad pensinio amžiaus gyventojui gali net netekti susidurti su šia problema.

N. Barr (2001) teigia, kad vienas iš didžiausių mitų apie pensijų reformą tas, kad *einamųjų mokesčių* sistema bloga taupymui ir ekonomikos augimui, o kaupiamosios pensijų sistemos būtų tvarios ilguoju laikotarpiu, nes jų dėka daugiau sutaupoma ir tai sąlygoja didesnį augimą. Perėjimas nuo einamųjų mokesčių prie kaupiamosios pensijų sistemos gali ar negali didinti šalies ir pensinio amžiaus gyventojų gerovę priklauso nuo to kokia yra šalies specifiška, tam tikri ypatumai. Taip pat reikia įvertinti perėjimo iš vieno modelio į kitą kainą. Todėl šalims pasirenkant pensijų sistemos modelį rekomenduojama atsižvelgti į N. Barr (2006) darbe „The economics of pensions“ pateiktas išvadas:

- Valstybės skola nėra lygiavertė numanomai pensijų sistemos skolai;
- Finansavimas gali būti organizuojamas įvairiais būdais, tiek naudojant *einamųjų mokesčių* ir kaupiamąją pensijų sistemas kartu, tiek nenaudojant kaupiamosios pensijų sistemos;
- Nėra nustatyto ryšio tarp kaupiamosios pensijų sistemos rūšies ir ekonomikos augimo;
- Įmanomas finansavimas be kaupiamosios pensijų sistemos rūšies, kaip pvz., Švedijoje ir Kanadoje sukurtas ir veikiantis centrinis fondas, arba atvirkščiai, turint atskiras individualias sąskaitas nesant kaupiamajai sistemai, taikant sąlyginę fiksuotų įmokų sistemą.

• Perėjimas prie kaupiamosios pensijų sistemos paprastai sukelia dideles fiskalines išlaidas. Einamųjų mokesčių sistemoje jaunesnių darbuotojų įmokomis yra mokamos dabartinių senyvo amžiaus žmonių pensijos. Jeigu šalis pereis prie kaupiamosios pensijų sistemos jaunesnių darbuotojų įmokos turės eiti į savo individualias sąskaitas, todėl likusių pensininkų pensijos turės būti finansuojamos kitokiais šaltiniais: didesniais mokesčiais, esamu biudžeto pertekliumi, papildomu valdžios sektoriaus skolinimusi.

Aplinka, kurioje sukurta ir veikia pensijų sistema nulemia daugelį jos savybių. Ji taip pat veikia pensijų sistemos programos tikslų įgyvendinimą, kurių svarbiausias pakankamos pajamos senatvėje. A. Zaidi at al. (2006) nustatė, kad vidutinis senatvės pensijos dydis Europos Sąjungos šalyse 2004 m. sumažėjo 22%. Tyrimo rezultatai išryškina svarbą analizuoti veiksnius, lemiančius pensijų sistemos ir pensijos dydžio pokyčius. Nustatyta, kad mokslinės literatūros, analizuojančios tiesioginį veiksnių ir pensijos ryšį ne daug, autoriai įvardija skirtingas priežastis, priklausomai nuo tyrimo krypties, todėl skyriuje siekiama susisteminti kuo didesnį spektrą mokslinės literatūros, analizuojančios pensijų sistemos veiksnių problematiką. Siekiant nuoseklumo ir darbo tvarkingumo veiksniai, lemiantys senatvės pensijos pokyčius suskirstyti į tris – demografinių, makroekonominių ir socialinių – rodiklių grupes.

Demografiniai rodikliai (žr. 5 lentelę). E. Whitehouse, M. P. Miralles, C. Romero (2012) teigia, kad demografinių veiksnių rodiklių tolimesnės tendencijos nulems gyventojų skaičiaus persiskirstymą pagal amžiaus grupes, kurie yra ypač svarbūs siekiant išlaikyti dinamišką ir finansiškai gyvybingą pensijų sistemą.

5 lentelė. Demografiniai senatvės pensijos dydį lemiantys veiksniai

	Rodiklis	Autorius	Metai	Tyrimo išvados
Demografiniai veiksniai	<i>Gimstamumo lygis</i>	E.Whitehouse M.P.Miralles	2012	Gimstamumas veikia darbuotojų skaičių, jie traktuojami kaip potencialius įmokų mokėtojai, ateityje galintys gauti išmokas asmenis.
	<i>Gyvenimo trukmė</i>	C. Romero	2012	Ilgėjanti gyvenimo trukmė reiškia pensijų mokamumą ilgesnį laiką.
	<i>Priklausomybės santykis</i>	P.R.Masson R.Tryon	1990	Priklausomybės santykio padidėjimas 1 proc. punktu atitinkamai sukelia taupymo lygio sumažėjimą tuo pačiu dydžiu.
		J. Winter A. Ludwig A. Supan	2004	Priklausomybės koeficientas parodo, kiek šalies dirbančių žmonių turi išlaikyti vieną pensininką. Rodiklio didėjimas neigiamai veikia pensijų sistemų tvarumą dėl augančios išmokų naštos.
		A. Bitinas	2006	Santykis didėja dėl ankstesnio išėjimo į pensiją, ilgesnės gyvenimo trukmės, lėtesnio gyventojų skaičiaus augimo. Pirmos 2 priežastys nulemia didesnį pensininkų skaičių, o 3 – mažesnį dirbančiųjų skaičių.
	<i>Emigracija</i>	A. Bartkus	2008	Emigracijos poveikis turėtų pasireikšti iš karto, esant ne visiškai užimtumui sumažėja nedarbo išmokų, nes įdarbinami buvę bedarbiai.
		M. Dorfman R. Palacios	2012	Emigracijos poveikis pensijų sistemai priklauso nuo migrantų amžiaus struktūros ir masto.

Apibendrinant galima teigti, kad demografija tiesiogiai veikia pensijų sistemą ir pensijos dydžio pokyčius, kuris įvertinamas per įmokų mokėtojų ir išmokų gavėjų duomenis. 5 lentelėje pateiktų rodiklių

poveikį senatvės pensijos dydžio kitimui galima interpretuoti trejopai:

- Gimstamumo lygio ir apdraustųjų socialiniu draudimu gyventojų skaičiaus didėjimas lemia didėjančią senatvės pensiją, ir atvirkščiai - nustatytas tiesioginis ryšys;

- Ilgėjanti gyvenimo trukmė ir pensinio amžiaus gyventojų skaičiaus didėjimas lemia mažėjantį senatvės pensijos dydį ir atvirkščiai - nustatytas atvirkštinis ryšys;

- Emigracijos poveikis pensijos dydžiui priklauso nuo išvykstančių gyventojų amžiaus struktūros - poveikis nenustatytas.

Makroekonominiai rodikliai (žr. 6 lent.) N. Barr (2001) teigia, kad ilgėjanti gyvenimo trukmė perspektyvu, tačiau gyventojų senėjimas sukelia

makroekonominį disbalansą, todėl ekonomistus domina kiekybiškai išmatuotos su gyventojų senėjimu susijusios išlaidos, jų poveikis viešiesiems finansams, perskirstymo mechanizmui, senatvės vartojimo finansavimui, skurdo rizikos mažinimui. Susisteminti makroekonominiai rodikliai ir jų poveikis pensijų sistemai ir senatvės pensijos dydžiui pateikti 6 lentelėje.

6 lentelė. Makroekonominiai senatvės pensijos dydį lemiantys veiksniai

	Rodiklis	Autorius	Metai	Tyrimo išvados
Makroekonominiai veiksniai	Bendrasis vidaus produktas	R.Holzmann S.Jorgensen	2004	Pagrindinis rodiklis, lemiantis pensijos ir VSDF biudžeto stabilumą šalies ekonominė situacija: nuosmukis ar augimas. Šalies ekonominės situacijos poveikiui geriausiai įvertina BVP.
		R. Lazutka	2011	Tikėtina, jog didėjant BVP, didėja ir vidutinis šalies uždarbis.
				Didėjant BVP, gerėja ir socialinio draudimo įmokų surinkimas.
	VSDF biudžetas	P. Diamond N. Barr	2008	Lėšos senatvės pensijoms mokėti labiausiai priklauso nuo Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto būklės.
		A. Guogis	2006	VSDF biudžetas turi būti subalansuotas: padidėjus įmokoms, turi būti didinamos išlaidos, jei surenkama mažiau, reikia mažinti išmokas.
	Bruto darbo užmokestis	H.Immervoll	2000	DU didėjimas teigiamai veiktų būsimųjų pensijų išmokas tuo atveju, jeigu infliacijos augimo tempai neviršytų DU augimo.
		A. Bitinas	2006	Einamųjų mokėjimų pensijų sistemos pagrindinis veiksnys, lemiantis pensijų kaitą yra šalies bruto darbo užmokesčio kitimas, kadangi nuo jo yra skaičiuojami mokesčiai.
	Infliacija	R. Disney	1999	Darbo užmokesčiui didėjant mažesniu tempu nei infliacija mažai tikėtina, kad pensija bus didesnė nei pragyvenimo kaina.
		E. James A.C.Edwards R. Wong	2003	Šalyse, kuriose didelė infliacija pensijos tampa bevertės. Valstybė patiria naudą dėl sumažėjusios išmokų vertės bei galimybės didinti mokesčius prisidengiant infliacijos poveikiu.
	Taupymo lygis	M. Feldstein	1974	Empiriškai patvirtino tiesioginį sukaupto pensijų turto – gerovės ir taupymo lygio ryšį.
		W. Gale	1999	Ryšys tarp pensijos dydžio kitimo ir taupymo išlieka prieštaringas.
	Vyriausybės išlaidos pensijoms	E. Baroni	2007	Nustatytas tiesioginis ryšys tarp priklausomybės santykio ir valstybės išlaidų pensijoms didėjimo. Viešosios išlaidos didėja greičiau nei pensinio amžiaus gyventojų dalis populiacijoje.
	Valstybės skola	S. James	1994	Skolos mažinimas, didinant bendrąjį taupymą šiandien ir mažinant ateities mokesčių iškraipymus veda prie didesnės gamybos ir vartojimo ateityje.
		T. Gudaitis	2009	Visuomenės senėjimas ir gyvenimo trukmės didėjimas lemia vis didesnę valstybės finansinių resursų poreikį.
	Biudžeto deficitas	P. Pochet	2003	Siekiant išlaikyti viešųjų finansų stabilumą 3% BVP biudžeto deficito riba gali sąlygoti socialinių išlaidų pensijoms mažinimą, kadangi jos yra brangiausiai kainuojančios.
		M. Werding	2006	Demografiniai pokyčiai lemia vyriausybės išlaidų ir įsipareigojimų padidėjimą pensijoms finansuoti, kuomet pensijų įmokų ir išmokų lygis išlieka nepakitęs – pensijų sistemos pervirši ir deficitą absorbuoja valstybės biudžetas.

Apibendrinant 6 lentelėje susistemintus makroekonominis veiksniai galima teigti, veiksmų sąveikoje siekiama išlaikyti stabilumą, finansuojant pensijų sistemos įsipareigojimus bei įgyvendinant pensijų tikslus 6 lentelėje pateiktų rodiklių poveikį senatvės pensijos pokyčiui galima įvertinti dvejopai:

- Bruto darbo užmokesčio, bendrojo vidaus produkto, VSDF pajamų ir taupymo lygio didėjimas

lemia didėjančią senatvės pensiją ir atvirkščiai - nustatytas tiesioginis ryšys;

- Infliacijos, vyriausybės išlaidų pensijoms, valstybės skolos ir biudžeto deficito didėjimas sąlygoja mažėjančią senatvės pensiją ir atvirkščiai - nustatytas atvirkštinis ryšys.

Socialiniai rodikliai. E. Whitehouse, M. P. Miralles, C. Romero (2012) teigia, kad pensijos ir socialinės apsaugos programos tiesiogiai siejamos su socialine aprėptimi ir darbo rinkos rodikliais. Svarbiausi jų pateikti 7 lentelėje.

7 lentelė. Socialiniai senatvės pensijos dydį lemiantys veiksniai

	Rodiklis	Autorius	Metai	Tyrimo išvados
Socialiniai rodikliai	Nedarbo lygis	K. Muller	2001	Nedarbo lygio ir pensijų finansavimo didėjimas bei sulėtėjusi ekonomika verčia valstybes imtis aktyvių priemonių didėjančioms socialinės apsaugos išlaidoms mažinti.
		A. Byrne D. Harrison, D. Blake	2004	Didėjant nedarbo lygiui surenkama mažiau įmokų ypač iš darbuotojų mažose ir vidutinėse įmonėse, todėl padidėja nedarbo išmokos.
	Darbo jėga	B. Malmberg T. Lindh	2004	BVP tenkančio vienam užimtajam mažėjimas lemia darbo jėgos mažėjimą, o tai neigiamai veikia pensijų sistemą
		E.Whitehouse M.P.Miralles C. Romero	2012	Darbo jėgos aktyvumo norma yra svarbus veiksnys, lemiantis pensijų sistemos įmokų mokėtojų bazę, jų surinkimą ir senatvės pensijos dydį.
	Apdraustieji socialiniu draudimu	R. Lazutka	2001	Pensijos dydžio kaitą lemia ne tik VSDF biudžeto pajamos, bet ir visų apdraustų gyventojų mokamos socialinio draudimo įmokos.
		M.A.Carpio	2011	Ribinio poveikio analizė parodė, kad nedidelis išlaidų pensijoms pokytis turi kur kas didesnę poveikį apdraustųjų skaičiaus kitimui.
	Socialinio draudimo aprėptis	A. Bartkus	2009	Egzistuoja socialinio draudimo aprėptis – charakteristika, nurodanti soc. draudimu draustinos visuomenės dalį, dalyvaujančią socialiniame draudime ir parodantis atsiradusias arba neišnaudotas įmokų surinkimo galimybes.
		M. Dorfman R. Palacios	2012	Šalys, kuriose yra nedidelė socialinio draudimo aprėptis sunkiau padengia pensijų įsipareigojimus.

Apibendrinant 7 lentelėje pateiktus duomenis galima teigti, kad socialinių rodiklių poveikis senatvės pensijai vertinamas dvejopai: darbo jėgai, socialiniu draudimu apdraustųjų ir socialinio draudimo aprėpties didėjimas lemia senatvės pensijos didėjimą ir atvirkščiai – nustatytas tiesioginis ryšys, nedarbo lygiui didėjant senatvės pensija mažėja – nustatytas atvirkštinis ryšys.

Įvertinus veiksnius, lemiančius senatvės pensijos pokyčius pravartu aptarti pensijų sistemos reformas, rūšis, įvairovę, galimas veiksmų alternatyvas. A. M. Schwarz (2006) nustatė, kad pensijų sistemos reformos rūšys skirstomos į keturias skirtingas kategorijas: parametrinę, kuri apima esamų pensijos sistemos parametrų pokyčius, struktūrinę reformą, kuria siekiama pakeisti, papildyti ar įvesti naują pensijų sistemos tipą, reguliavimo reforma siejama su pokyčiais investicijų fondų reguliavime, investavimo taisyklių pakeitimu ir administracinę, kurios pagalba gerinamas pensijų sistemos aptarnavimas. A. Zaidi, A., G. Grech, M. Fuchs (2006) parametrinę reformą klasifikuoja į septynias kategorijas: Įmokų tarifo, darbo užmokesčio, pensinio amžiaus, darbo stažo, bazinės pensijos dydžio, kaupimo normos, darbo užmokesčio vidurkinimo laikotarpio keitimu. Svarbu paminėti, kad dažniausiai pasaulyje pasitaikanti pensijų sistemos reformos yra keičiant įmokų tarifą ir pensinį amžių, tačiau palankiausiai vertinama yra darbo užmokesčio parametrinę reformą. Taigi, pagrindiniai pensijų sistemos reformos argumentai, pagrįsti teoriniais ir empiriniais tyrimais, yra:

- Trumpalaikis fiskalinis susirūpinimas. R. Holzmann (1998) teigia, kad daugelyje šalių einamųjų mokėjimų pensijų sistema susiduria su einamojo laikotarpio deficitu, kuris dengiamas iš bendrųjų mokesčių arba valstybės skola.

- Ilgalaikis fiskalinis gyvybingumas. R. Holzmann (1998) teigia, jog šalys, kuriose einamųjų mokėjimų pensijų sistema, susiduria su mažesniu gimstamumo lygiu ir ilgėjančiomis gyvenimo trukmės prognozėmis. Išsivysčiusioje šalyse, šios tendencijos ir toliau ženkliai didina priklausomybės rodiklius.

- Prastas pensijų sistemos dizainas: A., M. Schwarz (2006) teigia, jog didžiausia priežastis dėl kurios Pasaulio bankas analizuoja pensijų sistemos reformos klausimus fiskaliniai padariniai, pasireiškiantys einamųjų mokėjimų fiksuotų išmokų pensijų sistemoje.

- Prastas perskirstymas: E. Baroni (2007) teigia, kad einamųjų mokėjimų fiksuotų išmokų pensijų sistema ne visada tinkamai nukreipta, kadangi pensijos skiriamos didesnes pajamas gaunantiems asmenims arba tiems, kurių pajamos sparčiai didėjo viso darbo stažo metu.

- Apsauga nuo neapibrėžtumo ir rizikos: E. Baroni (2007) nustatė, kad einamųjų mokėjimų sistemoje išmokos dažnai keičiasi dėl politinių ir finansinių priežasčių.

- Ekonominės problemos pasireiškiančios per neigiamą poveikį darbo rinkoms, taupymui ir investicijoms/kapitalo rinkoms.

Adekvčiai įvertinus šias nustatytas prielaidas, bei analizuojant rodiklius, išreiškiančius minėtąsias prielaidas galima nustatyti, esamos pensijų sistemos reformos poreikį ir svarbą.

Lietuvos Respublikos pensijų sistemos dinamikos besi struktūros analizė reformavimo pagrindimas ir alternatyvos

Dauguma užsienio autorių teigė, kad pensijų sistemos veiklos efektyvumas bei reformos poreikis gali būti išmatuojamas tokiais rodikliais kaip Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto situacija, gimstamumo lygiu, tikėtina gyvenimo trukmė, didėjančiu priklausomybės

santykiu, pakeitimo norma, senatvės pensijos dydžiu ir bazinės pensijos dalimi joje, vyriausybės išlaidų skyrimu socialinei sričiai ir senatvei finansuoti bei socialinio draudimo aprėptimi, todėl siekiant pagrįsti ar atmesti autorių teiginius atlikta Lietuvos Respublikos

pensijų sistemos analizė 1995 – 2012 m. laikotarpiu, išskirti svarbiausi pagrindiniai rodikliai bei probleminės sritys, atskleidžiančios pensijų sistemos reformos poreikį ir svarbą. Susisteminta informacija ir duomenys pateikti 8 lentelėje.

8 lentelė. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos poreikį pagrindžiantys rodikliai

<i>Rodikliai</i>											
<i>Metai</i>	<i>VSDF biudžetas, mln. Lt.</i>	<i>VSDF išlaidos pensijų draudimui, proc.</i>	<i>VSDF išlaidos senatvės pensijai, proc.</i>	<i>Senatvės pensija, Lt.</i>	<i>Bazinės pensijos dalis senatvės pensijoje, proc.</i>	<i>Pakeitimo norma, proc.</i>	<i>Priklausomybės koeficientas, koef.</i>	<i>Gimstamumo lygis, tūkst.</i>	<i>Gyvenimo trukmė, metai</i>	<i>Vyriausybės išlaidos socialinei sričiai, proc.</i>	<i>Socialinio draudimo aprėptis, proc.</i>
Vidurkis	-	68,31	72,65	458,43	46,33	33,42	2,17	32,80	71,75	45,90	65,75
1995	0,96	73,79	78,64	147,04	55,54	30,58	2,03	41,20	69,08	48,14	63,09
1996	-35,42	72,60	77,95	188,97	55,56	30,57	2,02	39,07	70,26	49,57	62,47
1997	-29,80	71,12	76,77	242,62	52,14	31,18	2,04	37,81	71,08	46,83	62,25
1998	-4,66	72,33	75,19	287,82	46,90	30,96	2,08	37,02	71,39	49,32	62,98
1999	-334,04	71,60	75,22	310,16	44,49	31,41	2,05	36,42	71,76	52,36	61,45
2000	-175,72	71,86	73,78	312,54	44,15	32,19	2,02	34,15	72,14	50,78	60,01
2001	-13,41	72,92	72,78	317,61	43,45	32,33	2,00	31,19	71,67	50,12	62,86
2002	108,96	74,54	72,25	323,05	42,72	31,86	2,09	29,54	71,82	45,72	64,25
2003	183,05	75,02	71,73	340,50	43,91	31,75	2,16	29,88	72,09	44,95	64,38
2004	237,79	72,19	70,67	371,55	43,60	32,33	2,22	29,77	72,01	41,27	65,15
2005	260,89	70,73	69,84	420,29	44,26	32,93	2,31	29,51	71,25	39,10	67,03
2006	554,54	67,15	69,92	476,88	45,08	31,88	2,41	29,61	70,96	41,20	70,52
2007	476,02	65,75	69,87	595,41	44,68	33,03	2,51	30,02	70,69	41,34	72,96
2008	-1436,87	63,06	69,02	769,66	43,92	35,77	2,47	31,54	71,69	44,28	73,07
2009	-2879,02	58,03	70,99	811,12	44,38	39,45	2,21	32,17	72,86	45,54	65,70
2010	-2780,87	57,73	70,46	746,29	48,24	37,54	2,11	30,68	73,19	45,50	63,75
2011	-1998,20	58,50	70,80	748,39	48,10	36,58	2,20	30,27	73,62	45,65	68,97
2012	-1857,80	60,75	71,87	841,91	42,76	39,64	2,23	30,46	73,98	44,61	72,53

Iš 8 lentelėje pateiktų paskaičiuotų ir susistemintų duomenų matyti, kad per analizuojamą laikotarpį VSDF biudžetas didesniąją laiko dalį buvo nesubalansuotas, t.y. išlaidos didėjo (6,83 karto) spartesniu tempu nei pajamos (5,88 karto), o paskutiniaisiais analizuojamo laikotarpio metais (2008 – 2012 m.) atsiradęs gana ženklus biudžeto deficitas (vid. 2190,55 mln. Lt.) sudaro prielaidas Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos poreikiui. Įvertinus VSDF biudžeto išlaidų struktūrą, nustatyta, kad per 1995 – 2012 m. santykinai didžiausia išlaidų dalis (vid. 68,31 proc.) buvo skirta pensijų draudimui, o jame (vid. 72,65 proc.) senatvės pensijai finansuoti, taigi galima teigti, kad gauti duomenys pagrindžia prieš tai minėtą išvadą bei svarbą analizuoti pensijų sistemą bei jos reformos alternatyvas. Vidutinė senatvės pensija Lietuvoje siekė 458,43 Lt, kurioje apie pusę visos senatvės pensijos (46,33 proc.) sudarė bazinė pensija. Taigi galima teigti, kad asmens, dirbusio ir sukaupusio 30 metų būtinąjį pensijų stažą

Lietuvoje, pagrindinė pensijos dalis yra tik 10 proc. didesnė už bazinės pensijos dydį, kuris šiuo metu siekia 360 Lt. Likusi papildoma ir priedo už stažo metus - dalis yra priklausoma nuo draudžiamųjų asmens pajamų dydžio ir viršyto 30 metų darbo stažo metų kiekio. Taigi galima teigti, kad iš dalies Lietuvos pensijų sistema yra regresyvi, t.y. didesnes pajamas uždirbęs asmenys, taip pat gaus didesnes išmokas senatvėje. Pakeitimo norma, išreikšta vidutinės senatvės pensijos ir vidutinio darbo užmokesčio santykiu, yra pagrindinis pensijų sistemos veiklos rodiklis, kuriuo yra vertinamos ir lyginamos pasaulio šalių pensijų sistemos. Nustatyta, kad 1995 – 2012 m. vidutinė pakeitimo norma buvo 33,42 proc. Tai reiškia, kad asmeniui išėjusiam į pensiją Lietuvoje vidutiniškai kasmet pensijų sistema kompensuoja tik apie trečdalią prieš tai buvusio asmens darbo užmokesčio. Šis rodiklis ko gero geriausiai atspindi pensijų sistemos spragą, kadangi nėra jokio ryšio tarp visą darbinį laikotarpį mokamų įmokų ir gaunamos naudos, o 2009 – 2011 m. laikotarpiu šio rodiklio mažėjimas parodo, kad yra svarbu ieškoti kitų alternatyvų, siekiant užtikrinti

dabartiniais dirbantiesiems asmenims adekvačias pajamas senatvėje. Priklausomybės santykis, parodantis, kiek dirbančiųjų turi išlaikyti vieną pensinio amžiaus gyventoją visą analizuojamą laikotarpį kito netolygiai, tačiau 3 neviršijo. Įvertinus priklausomybės koeficientų duomenis nustatyta, kad per 1995 – 2012 m. vidutiniškai kasmet Lietuvoje dviems dirbantiesiems teko išlaikyti vieną pensinio amžiaus gyventoją, o tai jau parodo netolygų dirbančiųjų ir gaunančių pensijas asmenų pasiskirstymą. Visu analizuojamu laikotarpiu vidutiniškai kasmet Lietuvoje gimė 32,80 tūkst. žm., o gyvenimo trukmės vidutinis dydis buvo 71,75 metai. Svarbu paminėti, kad 1995 – 2011 m. laikotarpiu gimstamumo lygio mažėjimas (16,63 proc.), gyvenimo trukmės ilgėjimas (6,62 proc.) bei šių rodiklių prastėjimas 2007 – 2011 m. yra svarbi sąlyga Lietuvoje reformuoti pensijų sistemą, dėl mažėjančių potencialių įmokų mokėtojų skaičiaus, senstančios visuomenės bei ilgėjančio pensijų įsipareigojimų finansavimo laikotarpio. Nustatyta, kad vidutiniškai kasmet Lietuvoje 45,90 proc. visų Lietuvos biudžeto išlaidų dalį sudaro lėšos skiriamos socialiniai sričiai, o išlaidos senatvei visose socialinės srities išlaidose sudarė apie 57,66 proc. Gauti duomenys parodė, kad didžiausia Lietuvos biudžeto išlaidų dalis atitenka pensinio amžiaus gyventojams. Svarbu paminėti, kad nepriklausomai nuo to, jog visu analizuojamu laikotarpiu senyvo amžiaus gyventojų skaičius sumažėjo 55,81 tūkst., pensinio amžiaus riba buvo

ilginama kas metus ar kas antrus, vyriausybės išlaidos skiriamos senatvės pensijai vis tik didėjo (9,8 proc.). Šie duomenys ko gero geriausiai atskleidžia pasireiškusią ilgaaamžiškumo problemą Lietuvoje. Gauti duomenys taip pat patvirtino conceptualiojoje darbo dalyje nustatytą išvadą, kad mažėjantis gimstamumas ir ilgėjanti gyvenimo trukmė lemia didėjančius priklausomybės rodiklius, kurie sukelia šalyje ilgalaikes fiskalines problemas. Socialinio draudimo aprėpties rodiklis, parodantis neišnaudotas įmokų surinkimo galimybes mažiausias buvo 2010 m. ir siekė 57,90 proc. Vidutiniškai kasmet socialinę aprėptį Lietuvoje sudarė 65,75 proc., o tai reiškia, kad likusi 34,25 proc. galimybė nėra išnaudota, ne visi potencialiai galintys asmenys, gali dirbti. Šis rodiklis išryškina darbo rinkos problemas, kurios turi būti taisomos siekiant palaikyti stabilias VSDF biudžeto pajamas, surenkant socialinio draudimo įmokas, taip kartu sumažinant valstybės biudžeto lėšų poreikį kompensuoti senatvės išlaidas.

Pensijų sistema daugumos autorių nuomone yra vertinama atsižvelgiant į jos gebėjimą dirbančiam asmeniui užtikrinti pakankamas pajamas išėjus į pensiją, o pensijų sistemos grąža matuojama tokiais rodikliais kaip senatvės pensija ir pakeitimo norma. Taigi, svarbu yra analizuoti conceptualiojoje darbo dalyje išskirtų išorinių pensijų sistemos veiksnių poveikį senatvės pensijos kitimui Lietuvos atveju bei nustatyti, kurio veiksnio kitimas gali stipriausiai paveikti senatvės pensijos kitimą. Siekiant tai įgyvendinti sudaryti tiesinės regresijos modeliai, o rodiklių vertinimas atliekamas, naudojantis regresijos lygties parametrais, kurie pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė. Senatvės pensijos ir ją lemiančių veiksnių priklausomybė

Veiksny	a	b	R ²	r	Sig.	N	Išskirtys
Demografiniai veiksniai							
Gimstamumas	24,40	47,97	43,50	0,69	0,05	16	-
Gyvenimo trukmė	8,17	22,45	38,40	0,62	0,014	16	-
Priklausomybės santykis	Netenkina regresinės analizės prielaidų						
Emigracija	Netenkina regresinės analizės prielaidų						
Makroekonominiai veiksniai							
Bruto darbo užmokestis	0,39	1,37	90,10	0,95	0,00	14	2008/2009
Bendrasis vidaus produktas	0,008	17,08	47,40	0,69	0,05	15	2009
VSDF pajamos	0,055	0,213	83,10	0,91	0,00	15	2008
VSDF išlaidos	0,051	2,283	93,80	0,97	0,00	16	-
Taupymo lygis	-5,10	43,69	38,40	-0,62	0,01	15	2009
Vyriausybės išlaidos soc. sričiai	0,058	1,03	72,90	0,85	0,00	16	-
Vyriausybės išlaidos senatvei	0,10	14,40	75,10	0,87	0,001	11	-
Biudžeto deficitas	0,145	39,28	51,60	-0,72	0,003	15	2009
Valstybės skola	Netenkina regresinės analizės prielaidų						
Infliacija	Netenkina regresinės analizės prielaidų						
Socialiniai veiksniai							
Nedarbo lygis	-15,07	68,67	88,30	-0,94	0,005	16	-
Apdraustieji socialiniu draudimu	1,78	52,93	83,90	0,92	0,029	16	-
Darbo jėga	Netenkina regresinės analizės prielaidų						
Darbingo amžiaus gyventojai	Netenkina regresinės analizės prielaidų						
Socialinio draudimo aprėptis	Netenkina regresinės analizės prielaidų						

Daugeliu atveju 2008 ir 2009 m. buvo pašalinti iš analizės kaip išskirtis, kadangi tuo laikotarpiu šalyje prasidėjo ekonominė recesija, sąlygojusi ženkliai prastėjančius ekonominius, ir ypačiai makroekonominius rodiklius: per 2008 - 2009 m. darbo užmokestis sumažėjo 4,45 proc., bendrasis vidaus produktas – 17,77 proc. VSDF biudžeto pajamų didėjimo tempas ėmė sparčiai lėtėti (13,69 proc.

punkto), taupymo lygis 2009 m. Lietuvoje buvo neigiamas (-43,00 proc.), o biudžeto deficitas padidėjo 2,35 karto. Analizuojant 9 lentelėje pateiktus duomenis, galima teigti, kad senatvės pensijos kitimą Lietuvoje labiausiai paaiškina VSDF biudžeto išlaidų (93,80 proc.), bruto darbo užmokesčio (90,10 proc.) ir nedarbo lygio (88,30 proc.) veiksnių kitimas. Truputį silpniau, tačiau taip pat gana stipriai senatvės pensijos kitimą paaiškina ir VSDF biudžeto

pajamų (83,10 proc.) bei apdraustųjų socialiniu draudimu (83,90 proc.) veiksmų kitimas. Mažiausiai senatvės pensijos kitimą veikia gyvenimo trukmė (38,40 proc.) ir taupymo lygis (38,40 proc.), kadangi determinacijos koeficientas vertinant šių veiksmų įtaką senatvės pensijai yra mažiausias. Analizuojant tiesinės regresijos koeficientą (r), analizuojamus veiksmus ir jų ryšį su senatvės pensija galima suskirstyti į šešias grupes:

- *Labai stiprus, tiesinis*: bruto darbo užmokestis (0,95), VSDF pajamos (0,91), VSDF išlaidos (0,96), Apdraustieji socialiniu draudimu (0,92). Daroma prielaida, kad darbo užmokesčiui padidėjus 1 Lt, senatvės pensija padidėjo 0,39 Lt arba 39 ct., VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų padidėjimas 1 mln. Lt, senatvės pensiją padidino apie 5 ct., o apdraustųjų asmenų skaičiaus padidėjimas 1 tūkst. lėmė 1,78 Lt didėjančią senatvės pensiją;

- *Labai stiprus, atvirkštinis*: nedarbo lygis (-0,94). Nustatyta, kad nedarbo lygiui padidėjus 1 proc. punktu senatvės pensija sumažėjo 15,07 Lt;

- *Stiprus, tiesinis*: Vyriausybės išlaidos soc. sričiai (0,85) ir vyriausybės išlaidos senatvei (0,87). Šių išlaidų padidėjimas 1 mln. Lt sąlygojo senatvės pensijos padidėjimą, atitinkamai 5,8 ir 10,00 ct;

- *Stiprus, atvirkštinis*: biudžeto deficitas (-0,72). Daroma prielaida, kad dėl biudžeto deficito padidėjimo 1 mln. Lt senatvės pensija atitinkamai sumažėjo 0,145 Lt arba 14,50 ct;

- *Pastebimas, tiesinis*: Bendrasis vidaus produktas (0,69), gimstamumo lygis (0,69), gyvenimo trukmė (0,62). Nustatyta, kad bendrajam vidaus produktui padidėjus 1 mln. Lt senatvės pensija padidėjo 0,8 ct., gimstamumui Lietuvoje padidėjus 1 tūkst. senatvės pensija padidėjo 24,40 Lt, o gyvenimo trukmei pailgėjus 1 metams senatvės pensija padidėjo 8,17 Lt;

- *Pastebimas, atvirkštinis*: Taupymo lygis (-0,62), tai reiškia, kad taupymo lygiui šalyje padidėjus 1 proc. punktu senatvės pensija sumažėjo 5,10 Lt;

Ivertinus gautus duomenis galima teigti, kad labiausiai abejotinu galima laikyti ryšį tarp senatvės pensijos ir taupymo lygio, kadangi jo determinacijos koeficientas yra mažiausias, o ryšys tik pastebimas. Atvirkštinis ryšys būtų galima paprieštarauti konceptualiojoje darbo dalyje pateiktai M. Feldstein (1974) tyrimo išvada apie tiesioginį pensijų gerovės ir taupymo lygio ryšį, tačiau remiantis gautais statistiniais duomenimis vis tik turėtų būti palaikoma W. Gale (1999) tyrimo išvada, kuria teigiama, jog ryšys tarp senatvės pensijos ir taupymo lygio išlieka prieštaringas. Labiausiai diskutuotinu galima laikyti ryšį tarp gyvenimo trukmės ir senatvės pensijos. Mokslinėje literatūroje ilgėjanti gyvenimo trukmė siejama su šalies gerovės didėjimu, todėl tuo atveju gautas tiesinis ryšys būtų pateisinamas. Tačiau analizuojant pensijų sistemą ilgėjanti gyvenimo trukmė siejama su ilgėjančiu pensijų išpareigojimų dengimo laikotarpiu bei su didėjančiu finansinių resursų poreikiu. Konceptualiojoje darbo dalyje ši hipotezė buvo iškelta, remiantis E. Whitehouse, M. P. Miralles, C. Romero (2012), o analitinėje dalyje analizuojant

vyriausybės išlaidas soc. sričiai ir senatvei patvirtinta, todėl daroma prielaida, kad ryšys gali būti ir atvirkštinis, dėl mažėjančio šalies gebėjimo padengti senatvės pensijos išmokas. Vertinant priklausomybes tarp senatvės pensijos ir analizuojamų veiksmų taip pat svarbu paminėti, kad bruto darbo užmokesčio, apdraustųjų socialiniu draudimu asmenų ir nedarbo lygio ryšio stiprumas su senatvės pensija bei jų statistinis reikšmingumas pagrindžia ir patvirtina svarbą prioritetine sritimi laikyti bei tobulinti darbo rinką, norint palaikyti dinamiškai veikiančią pensijų sistemą Lietuvoje. VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų, vyriausybės išlaidų soc. sričiai ir senatvei bei biudžeto deficito ryšio stiprumas su senatvės pensija parodė, kad reikšminga vieta analizuojant pensijų sistemą Lietuvoje tenka finansų tvarumui. Taigi vykdant aktyvias darbo rinkos politikos priemones bei efektyvią fiskalinę politiką šalyje galima užtikrinti didesnes pajamas pensinio amžiaus gyventojams. Vertinant priklausomybes tarp senatvės pensijos ir ją lemiančių veiksmų Lietuvoje nustatyta, kad tarp demografinių veiksmų: priklausomybės santykio ir emigracijos, tarp makroekonominių: valstybės skolos ir infliacijos bei tarp socialinių: darbo jėgos, darbingo amžiaus gyventojų ir socialinio draudimo aprėpties rodikliai neatitinka visų modelio tinkamumo ir reikšmingumo kriterijų, todėl yra statistiškai nereikšmingi.

Išvados

Atlikus užsienio autorių mokslinės literatūros analizę, nustatyta, kad pensijų sistema – tai sistema, kuria perkeliamas asmens vartojimas iš produktyviausių į išėjimo į pensiją metus. Pagrindiniai pensijų sistemos tikslai: draudimas, vartojimo išlyginimas, persikirstymas ir skurdo lygio mažinimas. Pensijų sistema pagal finansavimo pobūdį klasifikuojama į: einamųjų mokėjimų ir kaupiamąją, pagal mokėjimų pobūdį į: fiksuotų išmokų ir fiksuotų įmokų. Tai yra pagrindiniai pensijų sistemos komponentai, kuriais yra modeliuojamos pensijų sistemos. Svarbu paminėti, kad šiuo metu pagrindinės naujos plintančios tarptautiniu mastu: taškų sistema ir tariamoji fiksuotų įmokų sistema. Pagrindinės pensijų sistemos reformos rūšys yra keturios: parametrinė, struktūrinė, administravimo ir reguliavimo. Parametrinė pensijų sistemama gali būti klasifikuojama į: įmokų tarifo keitimą, darbo užmokesčio keitimą, pensinio amžiaus keitimą, darbo stažo keitimą, bazinės pensijos keitimą, kaupimo normos keitimą, darbo užmokesčio vidurkinimo laikotarpio keitimą. Pagrindinės priežastys dėl kurių reformuojamos pensijų sistemos yra: fiksuotų išmokų pensijų sistemos tipas, socialinio draudimo fondo einamųjų metų deficitas, gimstamumo mažėjimas, gyvenimo trukmės ilgėjimas, didėjantis priklausomybės santykis, žemas priešpensinio gyvenimo lygio atkurimas.

Atlikus pensijų sistemos 1995–2012 m. analizę gauti duomenys parodo, kad Lietuvos Respublikos pensijų sistema atitinka visas teorines pensijų sistemos reformavimo prielaidas. Pirmiausia ji turi būti reformuojama dėl fiksuotų išmokų mokėjimo pobūdžio rūšies, kuri yra sudėtinga darbuotojo požiūriu. 2008 – 2012 m. VSDF biudžeto einamųjų metų deficitas (vid. 2190,55 mln. Lt) pagrindžia antrąją pensijų sistemos reformos prielaidą, o VSDF biudžeto išlaidų struktūra, kurioje didžiausia dalis (68,31 proc.) skiriama pensijų draudimui ir senatvės pensijai (72,65 proc.) patvirtina minėtąją išvadą. Gimstamumo mažėjimas

(26,07 proc.) per 1995 -2012 m. parodo mažėjančius potencialius įmokų mokėtojus, o gyvenimo trukmės ilgėjimas (7,09 proc.) – tai, kad pensijos bus finansuojamos ilgesnį laiką. Priklausomybės santykis per 1995 -2012 m. vidutiniškai siekė 2,17, o tai reiškia, kad vienas pensinio amžiaus gyventojas Lietuvoje yra išlaikomas 2,17 dirbančiojo asmens mokamomis socialinio draudimo įmokomis. Vyriausybės išlaidų socialiniai sričiai (4,38 proc.) finansuoti poreikio didėjimas atskleidė ilgą laiką ir senstančios visuomenės problemą Lietuvoje. Socialinio draudimo aprėpties rodiklis vidutiniškai kasmet Lietuvoje sudarė 65,75 proc., o tai reiškia, kad likusi 34,25 proc. galimybė nėra išnaudota, ne visi potencialiai galintys asmenys gali dirbti. Vidutinė pakeitimo norma per 1995 – 2012 buvo 33,42 proc.. Tai reiškia, kad asmeniui išėjusiam į pensiją Lietuvoje vidutiniškai kasmet pensijų sistema kompensuoja tik trečdalį prieš tai buvusio asmens darbo užmokesčio. Šis rodiklis ko gero net geriausiai išreiškia pensijų sistemos spragą, kadangi nėra jokio ryšio tarp per visą darbinį laikotarpį mokamų įmokų ir gaunamos naudos.

Atlikus Lietuvos Respublikos senatvės pensijos ir ją lemiančių demografinių, makroekonominių ir socialinių veiksnių priklausomybės analizę nustatyta, kad labiausiai senatvės pensijos kitimą Lietuvoje paaiškina VSDF išlaidų (93,80 proc.), bruto darbo užmokesčio (90,10 proc.) ir nedarbo lygio (88,30 proc.) veiksnių kitimas. Truputi silpniau, tačiau taip pat gana stipriai senatvės pensijos kitimą paaiškina ir VSDF biudžeto pajamų (83,10 proc.) bei apdraustųjų socialinių draudimų (83,90 proc) veiksnių kitimas. Tarp šių veiksnių ir senatvės pensijos nustatytas labai stiprus, tiesinis ryšys ($r > 0,9$), išskyrus su nedarbo lygu - nustatytas atvirkštinis ryšys. Taip pat stiprūs ryšiai ($0,8 - 0,9$) nustatyti tarp senatvės pensijos ir vyriausybės išlaidų socialinei sričiai, senatvei bei biudžeto deficito. Mažiausiai senatvės pensijos kitimą Lietuvoje veikia gyvenimo trukmės (38,90 proc.) ir taupymo lygio (38,40 proc.) veiksniai. Labiausiai abejotinu galima laikyti ryšį ($r = -0,62$) tarp senatvės pensijos ir taupymo lygio, o labiausiai diskutuotinu ryšį ($r = 0,62$) tarp senatvės pensijos ir gyvenimo trukmės. Įvertinus gautus regresinės analizės lygčių parametrus, ryšio stiprumą tarp analizuojamų veiksnių bei statistinį reikšmingumą nustatyta, kad siekiant palaikyti dinamišką pensijų sistemą prioritetine sritimi laikyti ir labiausiai tobulinti reikėtų darbo rinką, taip pat svarbi vieta analizuojant pensijų sistemą tenka finansų tvarumui.

Literatūra

- Banks J., Emmerson C., (2000). Public and private pension Spending: principles, practice and the need for reform. *Fiscal studies*, vol. 21, no. 1, p. 1-63.
- Baroni E., (2007). Pension systems and pension reform in an aging society. An introduction to the debate. *Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier*; 2007:6
- Barr N., Diamond P., (2006). The economics of pensions. *Oxford Review of Economic Policy*, 22(1), p. 15-39.
- Barr N., Diamond P., (2009). Reforming Pensions. *CESifo Working paper No.2523, Public finance*: 1.
- Bartkus A., (2008). Makroekonominių veiksnių poveikis Lietuvos senatvės pensijų sistemai. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*. p. 135-153
- Bitinas A., (2006). Pensijų sistemos reformavimo Europos Sąjungos valstybėse praktiniai aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 17. p. 60-69.
- Blake D., (2010). The Ideal Pension Scheme. Pension Schemes and Pension Funds in the United Kingdom. *Oxford University Press*, 2nd Edition, forthcoming.
- Byrne A., Harrison D., Blake D., (2004). Barriers to pension scheme participation in small and medium sized enterprises. *Financial Markets Group, London School of Economics and Political Science, UBS Pensions Series 029*, 523.
- Carpio M.A., (2011). Do pension wealth, pension cost and the nature of pension system affect coverage? Evidence from a country where pay-as-you-go and funded systems coexist. *Munich Personal RePEc Archive*, No. 34926, 22.
- Cremer H., Pestieau P., (2000). Reforming our pension system. Is it a demographic, financial or political problem? *European Economic Review* 44, p. 974-983.
- Disney R., (1999). Notional account pension reform strategy: an evaluation. *World Bank, Pension Primer Series on Notional Accounts*.
- Dorfman M., Palacios R., (2012). World Bank support for pensions and social security. *Social Protection and labor discussion paper no. 1208*. Washington D.C., The Worldbank.
- Feldstein M., (1997). Transitions to a Fully Funded Pension System: Five economic issues. *NBER Working Paper 6149*.
- Friedberg L., Webb A., (2003). Retirement and the evolution of pension structure. *NBER working paper series*
- Gale G., W., (1998). The effects of pensions on household wealth: a reevaluation of the theory and Evidence. *The Journal of Political Economy*, Vol. 106, No. 4., p.p. 706-723.
- Gillion, C. (2000). The development and Reform of Social Security pensions: The Approach of the International Labour Office. *International Social Security Review*., vol 53. [žiūrėta 2012-10-27]. Prieiga per internetą: <<http://library.fes.de/pdf-files/gurn/00045.pdf>>.
- Grech A., G., (2010). Assessing the sustainability of pension reforms in Europe. *Centre for analysis of social Exclusion, London school of Economics and political science*.
- Gudaitis, T. (2009). Senatvės pensijos sistemos modelių teorinė analizė. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. p. 53-68.
- Guogis A., (2006). Kai kurie korporatyvinės socialinės atsakomybės ir socialinio teisingumo aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*. Nr. 18, p. 74.
- Holzmann R., Hinz R., (2005). Old-age income support in the 21st century: An international perspective on pension systems and reform. *Washington D.C.: The World Bank*.
- Holzmann R., Palmer E., Robalino D., (2012). Nonfinancial defined contribution pension schemes in a changing pension world. *Progress, lessons, and implementation*, vol. 1, Washington D.C., The Worldbank.
- Holzmann, R., Jorgensen, S. (2004). Social risk management: a new conceptual framework for social protection and beyond. *Social protection discussion paper No. 0006*.
- Howse K., (2004). What has fairness got to do with it? Social justice and pension reform. *Ageing Horizons- Oxford institute of ageing*, 1, p. 3-16.
- Immervoll H., (2000). The impact of inflation on income tax and social insurance contributions in europe. *University of Cambridge*.
- James E., Edwards A., C., Wong R., (2003). The Gender Impact of Pension Reform. *Policy research Working paper*, 3074.
- James S., (1994). Debt Reduction with Distorting Taxes and Incomplete Ricardianism: A Computable General Equilibrium Analysis. *Deficit Reduction: What Pain, What Gain?*
- Lazear E. P. (1983). Pensions as severance pay. Financial aspects of the united states pension system. *University of Chicago Press*.

- Lazutka R., (2011). Lietuvos pensijų sistemos vystymosi ilgalaikių tendencijų bei joje numatomų pokyčių įtakos Lietuvos viešųjų finansų tvarumui tyrimo ataskaita. [Interaktyvus]. [Žiūrėta 2013-01-05] Prieiga prie interneto: <www.urm.lt/umr/m/m_files/wfiles/file3717.pdf>.
- Lindbeck A., Persson M., (2003). The Gains from Pension Reform. *Journal of Economic Literature* 41, n. 1, 2003.
- Littig B., Griebler E., (2005). Social sustainability: a catchword between political pragmatism and social theory. *International Journal of Sustainable Development*, vol. 8, no. 1/2, pp. 65-79.
- Malmberg B., Lindh T., (2004). Demographically based global income forecasts up to the year 2050. Preliminary version to be presented at the Symposium on Demographic Change and Global Income Growth in the 21st Century.
- Masson P. R., Tryon R. (1990). Macroeconomic effects of projected population aging in industrial countries. *IMF Working Paper*.
- Minns R., (2001). The Cold War in Warfare. Verso.
- Muller K., (2001). The Political Economy of Pension Reform in Eastern Europe. *International Social Security Review*, Vol. 54 p.57–79.
- Pochet P., (2003). Pensions: the European debate. In Pension security in the 21st century-redrawing the public-private debate. *Oxford university press*, 44-63.
- Popescu C., Gavrila I., Ciucur D., (2005). General economic theory. *Macroeconomy, ASE Publishing House, Bucharest vol. II*,
- Rajkumar S., Dorfman M., (2010). Governance and investment of public pension assets: Practitioners perspectives. *Washington D.C., The Worldbank*.
- Rocha R., Vittas D., (2010). Designing the payout phase of pension systems: Policy Issues, Constraints and Options. *World Bank, Policy Research Working Paper 5289*.
- Schmahl W., (2000). Contributions and taxes for financing public pension expenditure: Looking for an adequate structure of finance. *Pensions in the European Union: Adapting to Economic and Social Change*, p. 127-138;
- Schwarz A. M., (2006). Pension system reforms. The World Bank, social protection, Discussion paper, No. 0608.
- Schwarz A., M., (2003). Old age security and social pensions. *World bank, social protection*.
- Settergren O., (2001). The automatic balance mechanism of the Swedish pension system. *Working papers in social insurance*, 2.
- Sinn H., W., (1999). Pension Reform and Demographic Crisis: Why a Funded System is needed and why it is not needed, *CESifo Working Paper 195*.
- Weizsacker V., J., (1999). Mixing Pay As You Go and Funded Pension Systems. *CESifo Working Paper*.
- Werdning M., (2006). Implicit pension debt and the role of public pensions for human capital accumulation: an assessment for Germany. *Ifo Institute for Economic Research*.
- Whitehouse E., (2012). Pension entitlements, replacement rates and pension wealth. *World Bank Pension Indicators and Database, Briefing 3*, Washington D.C., The Worldbank.
- Whitehouse E., Miralles M. P., Romero C., (2012). International patterns of pension provision II. A Worldwide overview of facts and figures. *Social protection and labor*, 1211.
- Winter J., Ludwig A., Supan A., (2004). Aging, Pension Reform, and Capital Flows: A Multi-Country Simulation Model. *Sonder for schungs bereich 504*, No. 04-65.
- Zaidi A., (2006). Pension policy in EU25 and its possible impact on elderly poverty. *Policy Brief, European Centre for Social Welfare Policy and Research*.

LITHUANIAN PENSION SYSTEM REFORM INEVITABILITY

Summary

This article deals with Lithuanian Republic pension system analysis in 1995 – 2012. The article discusses the concept of pension system, their structure, forms and models, identifies the pension systems and pension size factors and the main their features. Also article identifies possible types of pension system reform and their basic theoretical alternatives. While analyzing the 1995 – 2012 years pension system and its change, in order to identify the weakest countries areas and adapted theoretical rational for pension system reform. Also in article calculated basic pension system performance indicators, made analysis of Lithuanian social insurance fund situation. For all indicators were determinate average, minimum and maximum values. Identify regression model which determine the key factors influencing pension size variation. KEY WORDS: Pension, pension system, pension system structure, pension system reform, pension system reform alternatives.

Edita Dyglytė. Mokslinis laipsnis – Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto Ekonomikos katedros magistrantė. Mokslinių interesų sritys: Šalies ūkio ekonominė ir socialinė sritis, socialinis draudimas. El. paštas: editadyglyte@inbox.com, tel. nr. +37069615309.

Jurgita Karalevičienė. Mokslinis laipsnis – Socialinių mokslų daktarė, lektorė. Mokslinių interesų sritys: Organizacijos intelektinis kapitalas ir jo vertinimas. Šalies ūkio ekonominė ir socialinė raida. El. paštas: Jurgita.karaleviciene@gmail.com, tel. nr. +37067124022.